

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Καθὼς εἶπαμε καὶ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν, ὁ ἱστορικὸς ὕλισμὸς εἶνε μέθοδος φιλοσοφική, μέθοδος φιλοσοφείσεως ἐπὶ τῆς ἱστορίας. Ἡ συνειδητὴ χρῆσις τῆς μεθόδου αὐτῆς ἀπαιτεῖ ὄθεν φιλοσοφικὴν κατάρτισιν.

Βέβαια, γὰρ νὰ φιλοσοφήσῃς δὲν χρειάζεται νὰ ξέρῃς τί εἶνε φιλοσοφία. Ἀλλὰ διὰ νὰ νὰ γνωρίζῃς νὰ μεταχειρίζεσαι μίαν φιλοσοφικὴν μέθοδον, νὰ τὴν ὑποστηρίξῃς κατὰ τῶν ἀντιπάλων σου καὶ νὰ ἐπικρίνῃς ἄλλας μεθόδους πρέπει νὰ ξέρῃς φιλοσοφίαν.

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι φιλοσοφοῦν. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε κατ' ἐξοχὴν ζῶον φιλοσοφικόν.

Συνήθως, οἱ ἅπλοιοι ἄνθρωποι ὅταν λέγουν φιλοσοφίαν, φιλόσοφος, φιλοσοφῶ, ἐνοοῦν μιᾶ τεμπέλικη δουλειά, μιᾶ δουλειά ποῦ δὲν εἶνε γιὰ τὴν καθημερινὴν ζωὴ. «Τὸ ρίχνω στὴ φιλοσοφία» ὅταν λέγει ὁ λαός, ὅταν δὲν θέλει νὰ πῆ ἀπλῶς ἀδιαφορῶ, θέλει νὰ φανερώσῃ μιᾶν πνευματικὴν ἀσχολίαν παραπάνω ἀπὸ τὶς καθημερινὰς ἀσχολίας, σκέψῃ ποῦ τὰ ἀποτελέσματά

της δὲν ἔχουν ἄμεση καὶ πρακτικὴ σχέση μετὰ τὴν καθημερινὴν ἐγνοίαν τῆς ζωῆς, καὶ τί, ποῦ ἀπασχολεῖ τὸν ἄνθρωπο, σὰν στοιχεῖο τοῦ σύμπαντος μέσα εἰς ὁποῖον κινεῖται. Καὶ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴν φιλοσοφίαν του, τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζει τὴν θέσιν του μέσα στὸν κόσμον, (σύμπαν) τὸν τρόπον, ποῦ ἀντιλαμβάνεται συνολικῶς τὸν κόσμον (κοσμοθεωρία). Ὁ τρόπος ποῦ λύει τὰ καθέκαστα φιλοσοφικὰ ζητήματα, ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἀναχωρεῖ εἰς τὴν ἄλλαν του σκέψιν ἀπάνου στὸν ἄνθρωπον, στὴν ζωὴν, στὴ φύσιν, στὴν κοινωνίαν, εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχικῆς του κοσμοθεωρίας. Γι' αὐτὸ γὰρ νὰ ἀγωνισθῆ ἕνας κατὰ τῶν ἰδεῶν τῶν ἄλλων ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν λ.χ. καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, ὡς ἀγωνίζεται ὁ σοσιαλιστής, πρέπει νὰ ξέρῃ τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἔτσι νὰ τὴν πολεμήσῃ*. Γιὰ νὰ μπῆς δὲ εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ἀντιπάλου σου, εἰς τὴν διανοητι-

---

* Ὁ Ἀμερικανὸς φιλόσοφος W. James ἀναφέρει καὶ δέχεται τὴν γνώμην τοῦ Chesterton ποῦ λέει « Ὑπάρχουσι ἄνθρωποι, καὶ συμφωνῶ κ' ἐγώ, τοὺς ὁποίους περισσότερο ἐνδιαφέρει ἢ γενικὴ ἀντίληψιν, ποῦ ἔχει ἕνας ἄνθρωπος γὰρ τὸν κόσμον. Περὶ περισσότερο χρειάζεται ἕνας νοικοκύρης νὰ ξέρῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ νοικοκύρη τοῦ παρὰ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐνοικιάσεως. Γιὰ ἕνα στρατηγὸν ποῦ θὰ πολεμήσῃ ἕνα ἄλλον, περισσότερο χρειάζεται νὰ ξέρῃ τὸν τρόπον ποῦ σκέπτεται ὁ ἀντίπαλός του, τὴν φιλοσοφίαν του, παρὰ τὰς δυνάμεις ποῦ ἔχει». (W. James Le Pragmatisme (Γαλλ. μετάφρ.) ἐκδ. Flammarion 1915 σ. 3)

κότητά του, τὸν τρόπον ποῦ σκέπτεται, πρέπει νὰ
μπορῆ; νὰ φιλοσοφῆ; συνειδητά, νὰ ξέρῃς τί εἶνε
φιλοσοφία.

* * *

Ὅταν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὄντων ἐμορφώθη εἰς
τὰ ἀνώτερα θηλαστικὰ ἢ διάνοια καὶ αἱ ἄλλαι ψυ-
χικαὶ δυνάμεις, ἀποτέλεσμα ἀγῶνος προσαρμογῆς
πρὸς τὸ περιβάλλον, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ ἀνθρώπινον
ὄν, μὲ διάνοιαν, λογισμόν, μνήμην καὶ ἀντίληψιν, μὲ
κρίσιν, μὲ προσωπικότητα, εὐρέθη τοῦτο ἀπέναντι
τῆς φύσεως, τοῦ σύμπαντος, τὸ ὁποῖον δὲν ἠρκέσθη
νὰ θαυμάσῃ, ἀλλὰ ἠθέλησε καὶ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ. Ἀπὸ
τῆ μικρὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἀρχίζει ἡ
τάσις αὐτὴ πρὸς γνῶσιν καὶ ἐξηγήσιν τοῦ σύμπα-
ντος, ἡ τάσις, ποῦ ὠνομάσθη φιλοσοφικὸν ἔνστικτον.
Νομίζουν μερικοὶ φιλόσοφοι ὅτι κοντὰ στὸ ἔνστικτο
τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς
τοῦ εἴδους (ὕλικαι ἀνάγκαι, ἐρωτικὴ ὁρμὴ) ὑπάρχει
καὶ τὸ ἔνστικτο τοῦτο τῆς γνώσεως καὶ ἐξηγήσεως
τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ σύμπαντος, τοῦ κ ὀ σ μ ο υ
(εἰς τὴν κοσμογραφικὴν τοῦ ἔννοια). Παραδέχονται
κι' ὅλας πῶς τὸ ἔνστικτο τοῦτο εἶνε, ποῦ χωρίζει τὸν
ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ζῷον. Ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος Ἀριστο-
τέλης τὸ ἐθεώρησε ἔνστικτο, φυσικὴ ροπὴ, σύμφυτη
μὲ τὴν περιέργεια. Ὁ ἄ ν θ ρ ω π ο ς εἶπε φ ὄ σ ε ι

ἐκ φύσεως) τοῦ εἶδέναι ὁρῆγεται (ἐπιθυμεῖ
νὰ μαθαίνῃ)».

Καὶ ἀλήθεια, χωρὶς αὐτὴ τὴ φυσικὴ κλίση τοῦ
ἀνθρώπου, ποῦ ἢ ἀπλούστερη ἐμφάνισή της εἶνε ἢ
περιέργεια, δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθῇ ὁ πολι-
τισμός. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐπεριορίζετο νὰ μάθῃ ὅτι ἢ
ἄμεση μόνον ἀνάγκη τῆς ζωῆς τὸν ὠθοῦσε, ὁ ἀνθρώ-
πινος πολιτισμός λίγο θὰ ἐδιέφερε ἀπὸ τὴ συμβίωση
τῶν ζώων. Ἢ χωρὶς ἄμεσο συμφέρο—ἢ ἀνιδιοτέ-
λεια—ἐπιθυμία τῆς γνώσεως εἶνε τὸ κυριώτερο
χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἢ
μανία τῆς ἐρεύνης τῶν σοφῶν, μὲ χίλιους κινδύνους
πολλὰς φορές γιὰ τὴν ὑγεία τους, ἢ φιλομάθεια καὶ
τοῦ γέροντα ἀκόμη 100 χρονῶν ἡλικίας, ποῦ ξέρει,
πῶς αὔριο πεθαίνει καὶ τόσα ἄλλα παραδείγματα
φανερώνουν πῶς ὁ ἄνθρωπος « φύσει » (ἐκ φύσεως)
τείνῃ ἀκατασχέτως νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ
σύνπαν.

Μὲ τὸ ἐνστικτο αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾷ τὴν γύρω
φύση, προσπαθεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ σ' ὅλα τὰ πράγματα,
σ' ὅλα γύρω του τὰ φαινόμενα, σ' ὅλες τὶς ἐντυπώ-
σεις του, προσπαθεῖ νὰ βρῇ τὴν οὐσία ὅλων τῶν
πραγμάτων, ξεπερνώντας τὴ γνώση, ποῦ δίνει ἢ
πρῶτη ἐντύπωση, καὶ γυρεύοντας κάτω ἀπ' αὐτὴν
κάτι τι στερεώτερο καὶ κοινὸ εἰς ὅλα τὰ πράγματα

πού νά μπορεί διά μιᾶς νά ἐξηγήσῃ ὅλα τὰ πράγματα, τὸν κόσμον ὁλόκληρο*.

Τὸ χαρακτηριστικὸ λοιπὸν τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε μόνο ἡ σκέψη, ἡ προσπάθεια νά ἐμβαθύνῃς ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια νά βρῆς γενικώτερες ιδέες μέσα στὶς ὁποῖες νά κάμῃς νά μποῦν οἱ ιδέες, πού σοῦ δίνουν τὰ καθέκαστα πράγματα. Ἡ τάση τῆς βαθειᾶς σκέψεως μετὰ τὴν τάση τῆς γενικοποιήσεως αὐτὸ εἶνε τὸ φιλοσοφικὸν ἔργον τοῦ ἀνθρώπου.

Τώρα γιατί ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν κλίση αὐτὴ τῆς γνώσεως καὶ τῆς βαθύτερης ἀναλύσεως τῶν

---

* Ὅσοδήποτε ὅμως καὶ ἂν δὲν βρισκῇ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐσωτερικότερο ἐκείνο, πού γυρεύει κάτω ἀπὸ τὶς ἀπλῆς ἐντυπώσεις του, ὅμως ἡ τάση αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει μιὰ μεγάλη πρακτικὴν ἀξία. Καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Bertrand Russell «ὁ ἄνθρωπος πού δὲν φιλοσοφεῖ προχωρεῖ εἰς τὴ ζωὴ φυλακισμένος μέσα στὴν προκατάληψη, πού δίνει ἡ κοινὴ ἐντύπωση, ἡ κατὰ συνήθειαν πίστις καὶ αἱ πεποιθήσεις, πού γεννῶνται εἰς τὸ νοῦν του χωρὶς τὴν συνεργασίαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ λογικοῦ, σ' αὐτὸν τὰ πράγματα φαίνονται ἀπλᾶ καὶ δύσκολα, τοῦ γεννοῦν ζητήματα, πού θὰ τὸν κάμουν νά προχωρήσῃ ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ εἰς τὰ πολύπλοκα καὶ νά καταλάβῃ ἔτσι καὶ νά ζῆσῃ καλλίτερα τὴν ζωὴν. Φιλοσοφῶντας χάνει τὴν πρωτογενῆ βεβαιότητα ἐπὶ τῶν ἐντυπώσεών του, ἀλλὰ τοῦ ἀνοίγονται νέοι δρόμοι, πού τοῦ ἀξιάγουν τὴν γνώσιν του καὶ τοῦ ὑπηρετοῦν καλλίτερα τὴ ζωὴν». (B. Russell, The problems of Philosophy-London 1919 σ. 248 Ἑλλην. Μετάφρ. Κ. Θεοτόκη, ἐκδόσεις Βασιλείου Ἀθῆναι 1923 σ. 151.

έντυπώσεών του μαζύ δὲ μ' αὐτήν καὶ τὴν τάση τῆς βαθύτερης συνθέσεως τῶν έντυπώσεών του καὶ τῆς γενικοποιήσεως εἶνε πράγμα ποὺ καλὰ ἀκόμη δὲν τὸ ξεκαθάρισεν ἡ φιλοσοφία. Καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναλύσεως ἴσως νὰ εἶνε ἀρκετὴ ἡ ἐξήγησις τοῦ Russel, ποὺ ἀναφέραμε στὴ σημείωσις. Λέγοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως ἐπιθυμεῖ νὰ μαθαίνη ἢ ὅτι ἔχει ἀπὸ ένστικτο τὴ φιλοσοφικὴ διάθεσις δὲν εἶνε ἀρκετὴ ἐξήγησις. Ἡ ρεαλιστικὴ ἐξήγησις τοῦ Russel διὰ τὸν πρακτικὸν λόγον τῆς διανοητικῆς αὐτῆς τάσεως, ποὺ, ὄντας ἀποτέλεσμα ἀνάγκης εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, εἰς τὸ μακρὸ στάδιο τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων, καταντᾷ κλίσις φυσικὴ, εἶνε μιὰ ἐξήγησις, μιὰ ἀλήθεια, προσωρινὴ ἴσως, ἀλλὰ ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει ἐκεῖθε νὰ προχωρήσουμε σὲ ἄλλες ἐρευνες. Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶνε ἀπόλυτη. Μόνον ἡ πρακτικὴ τῆς ὠφελιμότητα, ἡ ἐπαλήθευσή τῆς εἰς ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερες περιπτώσεις αὐτὴ τῆς δίνει τὴν ἀξίαν τῆς.

Γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς συνθέσεως, γιὰτὶ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τάση ἀπὸ τὴν ἀνάλυσις τῶν έντυπώσεών του καὶ τὴ βαθύτερη ἐξέτασή των νὰ ζητῆ νὰ φθάσῃ σὲ συνθετικώτερες ἰδέες, ὅσο τὸ δυνατόν γενικέες, ὡς ποὺ νὰ περιλαμβάνουν μὲ μιᾶς ὅλου τοῦ κόσμου τὰ φαινόμενα καὶ τίς έντυπώσεις, ἢ ἀκόλουθη ἐξήγησις ἴσως νὰ ἔχη κάποια ἀξίαν. Οἱ φιλόσοφοι

ὁ Ἄγγλος Pearson καὶ ὁ Αὐστριακὸς Mach* μελε-
τῶντας τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν, τὴν μέθοδόν της, τὴν
οὐσίαν ἐκείνου ποὺ λέγομεν ἐπιστημονικοὶ νόμοι,
ἔφθασαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀνάγκη γενικῶν
ἐννοιῶν σὲ μίαν ἐπιστήμην, ἡ ἀνάγκη τῶν ἐπιστημο-
νικῶν νόμων δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀνάγκη
ἐκείνη τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου νὰ μπορῇ μὲ ἓναν τύ-
πον νὰ ἀναπαριστᾷ τὴν σειρὰν τῶν ποικίλων φαινο-
μένων, ποὺ χωρὶς αὐτὸν ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ
καὶ νὰ προχωρήσῃ μέσα εἰς τὸν δαίδαλον τῆς ποικι-
λίας τῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐντυπώσεων. Ἔτσι
ἐνεργῶντας ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐνεργεῖ εἶδος «νοητι-
κῆς στενογραφίας» τῶν φαινομένων. Ἐκείθεν ἡ
ἀνάγκη τῆς γενικεύσεως αὐτῆς τῶν παρατηρήσεων.
Ἴσως αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν συνθετικὴν
ἀνάγκην τοῦ νοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφικὴν ἀνάγκην
τοῦ ἀνθρώπου. Καθὼς ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ
τὴν μέθοδον τῆς συγκρίσεως, τῆς ταυτότητος ἢ τῆς
διαφορᾶς, τῆς ὁμοιότητος ἢ τῆς ἀντιθέσεως, τὴν μέ-
θοδον τῆς αἰτιότητος (αἷτια καὶ ἀποτέλεσμα) γιὰ νὰ
μπορέσῃ νὰ κατατάξῃ τὰς ἐντυπώσεις του καὶ νὰ
σταθῇ μέσα εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν φαινομένων καὶ
τῶν ἐντυπώσεων, ποὺ τοῦ δίδουν αἱ αἰσθήσεις του,

---

* K. Pearson. — The Grammar of the Science. —
E. Mach. — Science et Erreur.

ἔτσι χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν μέθοδο τῆς γενικεύσεως.

Ἔτσι ἡ φιλοσοφία εἶνε ἡ ἐργασία ἐκείνη τοῦ νοῦ νὰ ἀναλύσῃ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον καὶ νὰ τὸν ἀνασυνθέσῃ σὲ γενικὲς ἔννοιες. Μὲ τὸν καιρὸ ἡ πρώτη ἐργασία ἐπῆρε τὴ μορφή τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ οἱ γενικὲς τῶν ἀρχὲς ἀποτελοῦν τὴ φιλοσοφία κάθε ἐπιστήμης, καὶ ποὺ ἡ ἀνασυνθετικὴ ἐργασία ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐπιστημῶν ἀποτελεῖ τὴ σημερινὴ φιλοσοφία.

Ἡ γενικὴ ὁμῶς ἀρχὴ τὸσον τῶν ἐπιστημῶν, ὅσον καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖ πάντα μίαν ὑπόθεσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀρχή, ποὺ ὑποθέτει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς γιὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐρευνά του. Τὸ πόρισμα τοῦτο, ἀποτέλεσμα τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας (βλ. Πουαγκαρὲ-Ἐπιστήμη καὶ ὑπόθεσις) ἔρριξε τὴν ἕως τώρα πιστευόμενὴν ἰδέαν τῆς αἰωνιότητος τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, ποὺ ἐπίστευαν οἱ παλιῆς φιλοσοφίαι, καὶ πιστεύουν ἀκόμη ἐκεῖνοι ποὺ σκέπτονται μ' αὐτές, καθὼς συμβαίνει, ὅπως βλέπουμε, μὲ τίς γενικὲς ἀρχὲς τῆς οἰκονομικῆς ἢ πολιτικῆς ἐπιστήμης, ποὺ συναντᾷ στὸν ἀγῶνά του ὁ σοσιαλιστὴς ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ φωτίσῃ τὴ διανόησιν ἀπάνου στὰ σοσιαλιστικὰ προβλήματα.

Καθωρισμένη λοιπὸν ἔτσι ἡ φιλοσοφία (ἀρχή, φύσις, σκοπός, καὶ πρακτικὴ τῆς ἀνάγκης) βλέπουμε, ὅτι παρουσιάζει εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξελιξέως τῆς ἀπὸ

τὰ ἀρχαῖα χρόνια τοῦ ἀνθρώπου δύο διάφορες μορφές, δύο τάσεις, ποὺ ἴσως ἀποτελοῦν δύο περιόδους. Τὴν θεωρητικὴν τάσιν καὶ τὴν ἐμπειρικὴν. Ἡ πρώτη δίνει περισσότερὴ θέσιν στὴ φαντασία παρὰ στὴν παρατήρησιν. Προσπαθεῖ μόνον μὲ τὴ φαντασία νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα καὶ νὰ τὰ ἀνασυνθέσῃ, Ἡ δευτέρη δίνει περισσότερὴ θέσιν στὴν παρατήρησιν. Ἡ πρώτη εἶνε ἀποτέλεσμα τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἄνθρωπος θέλοντας νὰ βρῇ μιὰ πρώτη ἀρχὴ καὶ κοινὴ βάση ὄλων τῶν πραγμάτων, μιὰ πρώτη αἰτία θεοποιεῖ τὴν φύσιν, τὰ πράγματα καὶ εἶλα τὰ βλέπει ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ θεοῦ. Ἔτσι ἡ θρησκεία εἶνε ἡ πρώτη μορφή τῆς φιλοσοφίας. Αὕτη γίνεται ὁ ἐξηγητὴς κάθε φαινομένου, ὁ ρυθμιστὴς τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων. Οἱ ἀρχαῖες θρησκείες καὶ οἱ ἀρχαῖες μυθολογίαι παρουσιάζουν ὅλες αὐτὸ τὸ θέαμα.

Ἄλλ' ὅταν ἡ ἀνάλυσις τῆς καθημερινῆς πείρας καὶ ἡ παρατήρησις, ἀποτέλεσμα πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς ἔδωσαν περισσότερὴ θέσιν στὴν ἐμπειρίαν καὶ λιγώτερην στὴ φαντασίαν, ἡ φιλοσοφία ἔχασε τὴ θρησκευτικὴν μορφήν καὶ ἐπῆρε ἄλλη φιλοσοφικώτερη, ὡς ποῦμε, μορφήν. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ὀφείλεται στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Οἱ φιλόσοφοι τῆς Ἰωνίας ποὺ ἐμελέτησαν περισσότερο τὰ φυσικὰ φαινόμενα προσπαθοῦν νὰ βροῦν τὴν ἐξήγησιν τῶν ὄντων, τοῦ κόσμου

σὲ φυσικὰ αἷτια. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (7 αἰῶνες π. Χ.) βρῖσκει πῶς ἡ ἀρχὴ ὄλων τῶν ὄντων εἶνε τὸ νερό, καὶ ἐκδήλωσις αὐτοῦ εἶνε κάθε πρᾶγμα καὶ κάθε φυσικὸ φαινόμενο. Ὁ Ἀναξίμενης (6 αἰῶνες π. Χ.) πῶς εἶνε ὁ ἀέρας, ὁ Ἀναξίμανδρος ἡ φωτιά.

Ἀλλά, καθὼς αἱ ὑποθέσεις αὐτὲς δὲν μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν ὅλα τὰ φαινόμενα, ἡ φιλοσοφία ἐσπρώχθη νὰ βρῆ ἄλλη γενικὴ ἀρχή. Αἱ σχέσεις τῶν ἀριθμῶν, σχέσεις προσῶν, κατὰ τὸν Πυθαγόρα (ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλία 6 αἰῶνες π. Χ.) ὁ νοῦς, εἶδος ἀνθρωπίνου νοῦ, κατὰ τὸν Ἀναξαγόρα (ἀπὸ τὴν Ἰωνία 6 αἰῶνες π. Χ.) κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Τέλος ὁ Δημόκριτος (ἀπὸ τὰ Ἀδδῆρα τῆς Μακεδονίας 5 αἰῶνες π. Χ.) διετύπωσε θεωρίαν, ποὺ σχεδὸν βαστάει ἔως τώρα*, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ μικρὰ μέρη (ἄτομα) ποὺ οἱ σχέσεις των καὶ ἡ ἀλληλεπίδρασή των δίνουσι τὰ φαινόμενα. Ἡ θεωρία αὐτὴ ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Γι' αὐτὸ καὶ ἐβάσταζε 2500 χρόνια. Ἐγύρισε τὴν κατεύθυνση τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἀπὸ τὰ ἔξω τῶν πραγμάτων εἰς τὰ ἐντὸς τῶν πραγμάτων. Ἐνῶ πρὶν οἱ ἄνθρωποι ἐκύτταζαν ἔξω τῶν πραγμάτων νὰ βροῦν τὴν οὐσίαν των καὶ τὴν ἐγύρευαν εἰς τὸν θεόν, τὴν φωτιά, τὸ νερό κλπ.,

---

* Μόνον ἡ θεωρία τῶν λόγων καὶ ἠλεκτριόντων τῆς ἔρριξαν τὸ ἀπόλυτον κῦρος.

ὁ Δημόκριτος τοὺς ἔκαμε νὰ κυττάζουιν ἐντὸς τῶν πραγμάτων καὶ νὰ ἴδουιν πῶς ἡ σύνθεσις τῶν πραγμάτων αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἂν γνωρισθῆ, αὐτὴ δίνει καὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ πράγματα δὲν τὰ βλέπουνε ὅλοι τὸ ἴδιο, ἐφανερώθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῆ ὁ ἄνθρωπος, πῶς βλέπει νὰ πράγματα. Ὁ Σωκράτης εἶχε γιὰ φιλοσοφία τὸ «γνώθι σαυτόν», γνῶριζε δηλ. τὸν ἑαυτὸν σου καὶ σ' αὐτὸν μέσα, στὸ μυαλό σου ὅπου καθρεπτίζονται τὰ πράγματα θὰ γνωρίσης τὰ πράγματα. Ἐκεῖθε ἡ φιλοσοφία ἔφθασε νὰ παραγνωρίσῃ τὴν ὑπόστασιν τῶν πραγμάτων (Πλάτων), λέγοντας πῶς τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ὑπόστασιν δική τους, παρὰ τὴν ὑπόστασιν, ποῦ τοὺς δίνει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια, ἡ θεωρία τοῦ Σωκράτη δὲν μπορούσε ν' ἄχῃ οὔτε μεθοδολογικὴ ἀξία μεγάλη, διότι δὲν εἶχαν γεννηθῆ ἀκόμη οἱ ἐπιστῆμες ἐκεῖνες (φυσιολογία, ψυχολογία κλπ.), μὲ τίς ὅποιες ὁ ἄνθρωπος θὰ μελετοῦσε τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐθεώρησε τὴ λογικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου μυαλοῦ, ὡς τὴν λογικὴν τοῦ συμπαντος, τὸν τρόπον δηλ. μὲ τὸν ὅποιον παρακολουθοῦνται καὶ συνακολουθοῦνται τὰ φαινόμενα τοῦ συμπαντος. Ὅμως καὶ οἱ φιλοσοφίες αὗτὲς ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τοῦ σκεπτομένου νοῦ του.

Ἡ φιλοσοφικὴ αὐτὴ ἀνθησις ἐχάθη με τὴν

πτώση τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ καὶ Λατινικοῦ κόσμου. Ὁ Χριστιανισμὸς ξανάφερε τὴ θεοκρατικὴ σκέψη καὶ τὴ θεολογικὴ ἔρευνα καὶ μόνον μετὰ 1300 χρόνια ἄρχισε πάλι εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἡ φιλοσοφικὴ ἀνθησις, ἀπάνου στὰ πρότυπα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ φιλοσοφίες τοῦ Βάκωνος καὶ τοῦ Καρτεσίου ἦταν μίᾳ ἀντίδραση κατὰ τῆς θεολογίας, ποὺ ὅλα τὰ πράγματα προσπαθοῦσε νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ θεοῦ. Ὡς τόσο ἀναπτύχθησαν ἡ φυσικὴ, ἡ ἀστρονομία, ἡ κοσμογραφία. Ἐπεσε ὁ γαιοκεντρισμὸς, κατὰ τὸν ὅποῖον ἡ γῆ ἐθεωρεῖτο τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, καὶ ὅτι ὅλα ἔγιναν γιὰ τὴν γῆ. Ἡ γῆ ἀποδείχθηκε καὶ αὐτὴ μίᾳ σφαῖρα, καὶ μάλιστα μικρὴ, ποὺ ἡ θέσις τῆς καὶ ἡ κίνησίς τῆς καθορίζεται ὄχι ἀπ' αὐτὴν ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀλληλεπίδραση τῆς (ἕλξη) μὲ τίς ἄλλες σφαῖρες (ἄστρα, σελήνη, ἥλιος) τοῦ σύμπαντος. Ἔτσι ἔπεσε καὶ ὁ ἀνθρωποκεντρισμὸς, ἡ ἰδέα δηλ. ποὺ ὅλα στὸν κόσμον ἢ στὴ γῆ ἔγιναν γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτὴ ἐβγήκε ἡ Ἀγγλικὴ φιλοσοφία τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος, ποὺ βοηθούμενη μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτὰ δεδομένα ἠθέλησε νὰ ἐξηγήσῃ ἐμπειρικῶς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ προβλήματα, ὡς ποὺ ἡ μελέτη αὐτὴ μᾶς ἔφερε στὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ (Γερμανοῦ φιλοσόφου, 18ου-19ου αἰῶν) ποὺ ἐχώρισε τὴ φιλοσοφία τοῦ φαινομένου ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ νοῦ.

μ έ ν ο υ (μεταφυσική), ρίχνοντας τήν αιωνιότητα και απόλυτη δύναμη τοῦ φαινομένου, και φυλάγοντάς της για τὸ δεύτερο, τὸ ν ο ο ὕ μ ε ν ο ν.

Ὅσον και ἂν εἶνε ζήτημα, εἰάν μπορῆ νὰ γίνῃ ἡ εξέταση τοῦ νοουμένου, ὁμως ἡ φιλοσοφία αὐτὴ ἔχει απόλυτην ἀξίαν, γιατί ἔθεσε για πρώτη φορά τὸ ζήτημα τῶν ὀρίων τῆς γνώσεως, ὡς ποῦ δηλ. μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος και ἔκοψε ἀπὸ ρίζα τὴ θεολογικὴ ἐπέμβαση σ' ὅλα τὰ φιλοσοφικά και ἐπιστημονικά προβλήματα.

Ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ἐδγῆκαν ἄλλοι φιλόσοφοι ἰδεαλιστές, καθὼς ὁ Χέγελ, τοῦ ὁποίου θὰ ἐξετάσουμε τὸ ἰδεαλιστικὸ φιλοσοφικὸ σύστημα σὲ ἄλλο κεφάλαιο εἰδικῶς, γιατί ἡ διαλεκτικὴ τοῦ μέθοδος εἶνε ἐκείνη, ποῦ ἐπηρέασε τὸν Μάρξ εἰς τὴ διατύπωση τοῦ ἱστορικοῦ ὀλισμοῦ.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸν ξεχωρισμὸν αὐτὸν τοῦ φαινομένου ἀπὸ τὸ νοούμενον ἐδγῆκε ἡ θετικιστικὴ σχολὴ τοῦ Αὐγούστου Κόντ (Γάλλου 19ου αἰῶνος), ποῦ κηρύσσει πῶς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει νὰ ἐξετάσῃ παρὰ κάθε τι ποῦ εἶνε θετικὸ, δηλ. γνωριζόμενο δια τῆς πείρας, σχετικὸ και ὠφέλιμο και ὅτι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον και τὸ εἶναι του ἔχει τὴν ἱστορικὴ τῆς ἐξέλιξη ἀπὸ τὸ θεοκρατισμὸ στὸ θετικισμὸ. Δηλαδή εἰς τὴ φιλοσοφία του τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν θεοκρατικὴ

μορφή, δηλ. αποδίδει εἰς τὸ θεῖον τὴν οὐσία καὶ τὴν αἰτία τῶν ἰόντων, γιὰ νὰ περάσει ἔπειτα στὴ μεταφυσική μορφή, ὅτε ἀποδίδει εἰς κάτι ἄλλο, τὸ νοούμενον, (ἢ ἰδέα τοῦ Πλάτωνος, Χέγελ,) γιὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν θετικισμό, ὅπου δὲν γυρεύει τέτοια οὐσία, ὅπου ὅλα τὰ ὄντα ἔχουν σχετικὴ ἀξία καὶ θέση καὶ ἀρκεῖται νὰ καταλάβῃ αὐτὲς τίς σχέσεις ποὺ δίνουν θετικά, ἢτοι γνώσεις καὶ φιλοσοφικὰ πορίσματα. Ἐκείθε μὲ αὐτὴ τὴ βάση καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ τόσο ἀνεπτύχθησαν στὰ τελευταῖα χρόνια, ἐπροχώρησε ἡ φιλοσοφία. Ἡ ψυχολογία ἔγεινε χωριστὴ ἐπιστήμη μὲ τοὺς ἰδιαιτέρους κλάδους της, πειραματικὴ ψυχολογία, γενικὴ ψυχολογία, ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ, ψυχολογία τῶν ὁμάδων, κοινωνικὴ ψυχολογία, παθολογικὴ ψυχολογία κλπ. Ἡ λογικὴ ἐπίσης μὲ κλάδους: λογικὴ τοῦ λογισμοῦ, αἰσθηματικὴ λογικὴ, λογικὴ τοῦ πλήθους κλπ. Οἱ ἄλλες ἐπιστῆμες, οἱ φυσικὲς ἐνεβάθυναν περισσότερο εἰς τὰς παρατηρήσεις των, ὥστε ἡ φιλοσοφία ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς οὐσίας τῶν ὄντων κλπ. ἔλαβεν ἄλλην ἀνάπτυξιν. Οἱ ἠθικὲς ἐπιστῆμες (ἠθικολογία, ἐπιστήμη τῶν ἠθῶν, ἐπιστήμη τῶν θρησκευτῶν κλπ.), οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες (ἐπιστήμη τῆς κοινωνίας, κοινωνιολογία), οἱ πολιτικὲς (πολιτικὴ, δίκαιον κλπ.) ἔλαβαν μεγάλη ἀνάπτυξιν, τὸ στάδιον τῆς φιλοσοφίας περιορίσθη εἰς ἐκεῖνα τὰ ζητήματα,

ποῦ οἱ ἐπιστῆμες δὲν μποροῦν νὰ ἀπαντήσουν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ θεωρία τῆς γνώσεως, τὰ πέραν αὐτῆς μεταφυσικὰ προβλήματα καὶ τὰ ἠθικὰ προβλήματα (τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς κοινῆς συμβιώσεως) ἀποτελοῦν τὴν τριάδα τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων κατὰ τὴν κλασσικὴ διαίρεση τοῦ Wundt.

Ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ κύκλου τῆς δράσεως τῆς φιλοσοφίας, ποῦ μιὰ φορὰ περιλάβαινε καὶ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες ὀλόκληρες ἐδγῆκαν εἰς τὰ νεώτερα χρόνια δύο μεγάλες σχολές: Ὁ ὕλισμὸς (ὁ φιλοσοφικὸς ὕλισμὸς, ποῦ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμὸ) καὶ ὁ νεώτερος πραγματισμὸς. Ὁ πρῶτος, (ιδίως ὁ ὕλισμὸς τοῦ δεύτερου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος, μὲ τοὺς Μόλεσχοι, Μπύχνερ, Χάικελ) ἐκήρυξεν εὐκολα, πῶς ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα τὰ ἔλυσαν οἱ ἐπιστῆμες καὶ ἔφθασε μάλιστα νὰ διατυπώσῃ τὰς ὕλιστικὰς του ἐξηγήσεις εἰς ὅλα τὰ προβλήματα, φυσικὰ, ψυχικὰ, κοινωνικὰ κλπ. Ὁ δεύτερος, ὁ νεώτερος πραγματισμὸς (1885 ἕως σήμερα, μὲ τοὺς φιλοσόφους W. James καὶ Μπέρξον κυρίως) κηρύχοντας ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ ἐπιστήμη ὄχι μόνον δὲν ἔλυσε τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ λύσῃ ἐμόρφωσε τὴν μεταφυσικίζουσα θεωρία τῆς δράσεως (philosophie de l' action) μὲ ὄργανον γνῶ-

στικό όχι τή διάνοια (πού τήν ἀφήνει εἰς τήν ἐπιστήμη,) ἀλλά τή διαίσθηση, τή δημιουργική δύναμη κλπ.

Τὸ βέβαιο εἶναι, καθὼς πιστεύει ὁ νεώτερος ὕλισμός, ὁ ἐπιστημονισμός ὀνομασθεῖς (scientisme) οὔτε ἡ ἐπιστήμη ἔλυσε ὅλα τὰ φιλοσοφικά προβλήματα, οὔτε καὶ ἀποκλείεται, πὼς θὰ τὰ λύσῃ καὶ οὔτε ὑπάρχει ἄλλη πηγὴ γνώσεως, πού νὰ παρέχῃ ἀσφαλῆ ἀπόδειξη καὶ νὰ ἐπιδέχεται ἀσφαλῆ ἔλεγχο, παρὰ ἡ ἐπιστήμη. Μεταξὺ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐπιστήμης, ὅπου ὅλοι κινεῖνται ἐλεύθερα καὶ μὲ δικαίωμα ἐλέγχου καὶ τῆς ἀριστοκρατίας τῆς μυστικιστικῆς φιλοσοφίας τῆς διαίσεως παλεύουν σήμερον οἱ φιλοσοφεῦντες. Ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ, ἡ ἐπιρροή τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἱστορικοὶ παράγοντες, ἀνυψώνουν τὸ ἐπίπεδο τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης. Ἀναπτύσσοντας παρακάτω τήν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου θὰ ἐξετάσουμε τὸ ρόλο, πού παίζει τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς εἰς τήν ἐπικράτηση τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Οἱ νεώτατοι φιλόσοφοι, σὰν ἀντίστοιχοι τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θεωρίας τῆς «ἀνοικοδομήσεως» (reconstruction) τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος, θεωρίας πού στέκει μεταξὺ ἀστισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ, προσπαθοῦν ν' ἀνασυνθέσουν τίς δύο τάσεις τῆς νεώτερης φιλοσοφίας, σὲ μίαν ἀνώτερη, πού νὰ συμβιδάξῃ τήν ἐπιστήμη μὲ τὸν μυστικισμό.

Ἐκ τῆς μικρῆς αὐτῆς περίληψης βλέπει ὁ ἀγωνιστής, τί ρόλο παίζει εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν ἡ φιλοσοφία. Ξέρει πλέον πῶς ἐξελιχθῆ ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις τῶν αἰώνων, ἀπὸ ποῦ ἄρχισε καὶ ποιά μορφή ἔχει σήμερον. Ἔχει τὰ πρῶτα στοιχεῖα γιὰ νὰ ἀναλύσῃ σὲ φιλοσοφικὸν βαθμὸν τὶς πρῶτες ἀρχὲς ἀπάνου εἰς ὅπως στηρίζονται οἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ σκέψεις τῶν ἀντιπάλων του, ἢ καὶ τῶν ὁπαδῶν του καὶ ξέρει ἔτσι ποῦ νὰ κτυπήσῃ γιὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν δημιουργίαν τῶν νέων πεποιθήσεων.

Μὲ τὶς προκαταρκτικὰς αὐτὰς γνώσεις θὰ προχωρήσουμε εἰς τὸν ἱστορικὸν ὕλισμόν, τὴν Μαρξικὴν μέθοδον τῆς φιλοσοφίσεως ἀπάνου εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τῶν ἱστορικῶν μορφῶν τῆς κοινωνίας, τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ καθεστώτος τῆς, ποῦ σήμερον εἶνε ἐκεῖνο, ποῦ λέμε ἀστικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀστικὸν καθεστῶς. Θὰ φιλοσοφήσουμε ἀπάνου σ' αὐτὸ καὶ θὰ ἴδοῦμε τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν κατεύθυνσίν των, ποῦ μᾶς ἄγει κατὰ τὴν πίστιν μας εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν καθεστῶς.